

PÁRISI LEVÉL.

Páris, 1890. sept.

(Az orthodox egyházak egyetemes zsinata. — A felsőbb oktatás
Franciaországban.)

S z e r k e s z t ő Ú r !

Az egyházi lapokból értesült már ön arról, hogy a reformált orthodox egyház hivatalos közzsínatát július hóban tartotta Vigan városában Gard megyében. E zsinat üléseiben több kérdés tárgyalatott, ha nem is oldatot meg. A kérdések közül több az orthodox egyház belügyeire vonatkozván, nem érdekesek. Azonban, a mint látszik a kisebb, hogy úgy szóljak, magánügyi kérdésekben is élénk viták folytak; bajosan jutottak közegyetérésre, sőt némely pontra nézve nem is egyeztek meg. Ezen nem lehet csodálkozni: a gondolkozás és vita szabad voltának a következése. Nekem úgy tetszik, hogy az orthodoxoknak nem kellene haragudniok, mikor látják, hogy ezen szabadság okán, melynek mindenki előtt szentnek kell lenni, köztök és a szabadelvűek között eltérések vannak. Mellőzzük az emberi szellem szokásos következetlenségeit.

Azok közt a részletes kérdések között, melyek évek óta tárgyai az orthodoxok vitáinak, és a melyek a juliusi zsinati gyűlésben is élénken vitattattak, kettő van, melyek mindig szőnyegre kerülnek. Az első az evangelisták kérdése. Franciaországban így nevezik azokat az embereket, a kik nem végeztek theologiai tanfolyamot, s a kiknek az a szerepök, hogy a katolikusok között szétszórtan élő protestansokat meglátogassák; az evangéliumból ezeknek bizonyos részeket felolvassanak, szóval, hogy erősítsék a protestans hitben. A zsinaton néhány tag azt akarta, hogy ezeket az evangelistákat hatalmazzák fel arra is, hogy urvacsorát osszszanak, kereszteljének, eskessenek. szóval, hogy papi rendes teendőket teljesítsenek, mint bármely oly pap, ki rendes theologiai tanfolyamot végzett s hivatalosan felszenteltetett; a zsinat többi, talán számosabb tagja, ennek ellene mondot; nézetök indokolására nem is hiányoztak az érvek. Azt állították, hogy ez a papi hivatal megalázása, a papi készültség hitelének elvesztése lenne; az egyházban zavart idézne elé s az evangélistákat igen büszkékké tenné stb. Világos, hogy az utóbbiaknak volt igazok; még sem győzhették meg az ellenpártot. És mivel nem lehetett mindenkinek igazat adni, a zsinat különös határozatot hozott, mely szerént az állandó bizottságot felhatalmazta, hogy esetenként saját belátása szerént intézkedjék. Minő zsinat! Ez a testület azt követeli, hogy vallási és egyházi ügyekben oly határozatokat hozhat, melyeket

az egyházaknak törvények gyanánt kell elfogadni; s az intézkedést az állandó bizottságra bizza. Kérdezhetnők, mire való tehát a zsinat?

A második kérdés, mely csak az orthodoxokat illeti s mely felett már hat év óta vitatkoznak, a káté kérdése; egy egységes káté, minden zsinati egyház számára; mely kátéra a zsinat nyomja reá, hogy ne varietur; melyhez ne legyen szabad semmit adni, vagy abból valamit elvenni. Ezelőtt három évvel a St. Quentinben tartott zsinat meg is bizott egy papot, hogy szerkeszsze meg ezt a kátét, a mely oly élénk vitát keltett fel a Vigan zsinaton. A mint előre lehetett látni, teljes lehetetlen volt megegyezésre jutni, a káté szerkesztését illetőleg. Azt a következtetést állították fel, hogy ez eljárás a katholicizmushoz való visszatérés lenne; ha a betű egységét meghatároznák, megölnék a lélek szabadságát; megsemmisítnék a pap kezdeményezési jogát, vagy kitennék a papot, hogy hypocritává legyen, megsemmisítvén a zsinati káté szövegét a szabad értelmezéssel, melyet lelkiismerete s papi tapasztalata sugalmazna. Hosszas vita után a szabadság barátai győztek és a zsinat napirendre tért, azon egyszerű határozattal, hogy egyedül kötelező káté megállítása most nem időszerű. Meglehet, hogy nem is hamar lesz! Ugy látszik, hogy a zsinat nem volt szerencsésebb a református ekklezsiákban szokásos liturgia reformjára vonatkozó tervével sem. Annak a néhány változtatásnak, melyek tétettek, nincs nagy jelentőségök. Csak egy változtatást kísérlettek meg az isten-tisztelet tartásának rendjén. De nem valószínű, hogy a következő zsinat helybenhagyja ezt az újítást melyet az ekklezsiák nagyobb része bajosan fogad el, mivel meg vannak szokva az isten-tisztelet oly rendéhez, melyet hosszas hagyomány becsessé tett, s melytől nem örömet válnak meg, hogy újat fogadjanak el. De, a mint mondám, e kérdések nem általános érdekűek, s csak az orthodox egyházat illetik. A szabadelvűek, a nélkül, hogy közömbösök lennének, nem igen érdeklődnek.

Vannak oly kérdések, melyek az egész francia protestans egyházat érdeklik, s melyeket a zsinatok néha tárgyalnak is; miként a Viganban tartott zsinaton is történt, hol hosszasan, buzgalommal, mondhatnám szenvedélylyel tárgyaltatott az a kérdés, melylyel az utóbbi két év alatt a protestansok annyira foglalkoznak; értem a papoknak a theologiai fakultásokhoz való kinevezésének a kérdését. A törvény, mely ez ügyet szabályozza, azt mondja, hogy a theologiai fakultások tanárait a consistoriumok nevezik ki, s a vallásügyi minister erősíti meg a kinevezést vagy jobban mondva a consistoriumok bemutatását. De különbséget kell tenni a tanárok között. A theologiai fakultáson, mint a más állami fakultásokon vannak végleges elmozdíthatlan tanárok és ugynevezett *chargés des cours*, vagy is magántanárok; a kik a különböző karokhoz rendes tanároknak kinevezhetők; mindkét rendü tanároknak egyenlő egyetemi jogczimök van; de az utóbbiak rendszeren oly fiatal tanárok, a kik ez állást elfoglalják addig, mig rendes tanárokká neveztetnének. A törvény, a mint mondám, azt követeli, hogy a rendes tanárokat a consistoriumok terjeszszék fel a minister megerősítése alá; de a magántanár kine-

vezéséről nincs szó a törvényben. A meghasonlás okán, mely a szabadelvűek és az orthodoxok közt kivált 1872. óta van, a minister arra határozta el magát, hogy a theologiai karokat illetőleg is úgy jár el, mint az állami más karoknál; maga nevezi ki a magán tanárokat. Három vagy négy ily kinevezés történt. Az első kinevezés ellen az orthodoxok reclamáltak; de csakhamar észrevették, hogy a kinevezett tanár nagymértékben osztja nézetöket, felhagytak az ellenzéssel. Egy második kinevezés történt hasonló módon, és a kinevezett tanár tösgyökeres orthodox levén, semmit sem szóltak a kinevezés ellen, még helyeselték is. Ez év elején minden megváltozott, a mikor ugyanis a minister a montaubani theologiai karhoz egy olyan magántanárt nevezett ki, a ki nem orthodox, hanem egész multjánál és teljes meggyőződésénél fogva liberalis. Ekkor mindenik orthodox egyház hevesen protestált, azt állították, hogy a ministernek fel kellett volna hívni a consistoriumokat, hogy tegyenek ajánlatot. Némely consistorium annyira ment, hogy a minister kinevezését az államtanácshoz vitte fel. Ez eljárásban semmi logika sem volt. Mikor a kinevezett orthodox volt, a kinevezést szabályosnak tekintették. Mikor a kinevezett szabadelvű volt, a kinevezés azonnal törvénytelen lett. A mérsékelt orthodoxok eléggé akarták megértetni a heveskedőkkel, hogy rossz uton járnak; s azt akarták, hogy ne tegyenek kivételt, hanem a consistoriumok meghallgatása és bemutatása nélkül történt kinevezéseket mind vigyék az államtanács elibe. Mások azt akarták megértetni a consistoriumokkal, hogy az államtanácshoz való folyamodásokkal semmire sem mennek, hogy a ministernek az állam és egyház közt való egységnél fogva mindig igaza lesz s csak úgy juthatnak kielégítő megoldásra, ha a nemzeti egyháztól külön válnak. E különböző és néha ellenmondó nézetek között a hivatalos zsinat állandó bizottsága az ügyet nem tudván elintézni, elhatározta, hogy a zsinati közgyűlést a rendes idő előtt összehívja; ezért tartatott a zsinati közgyűlés ez évben juliushan a rendes szeptemberi gyűlés helyett. Kevéssel a gyűlés előtt, a minister kijelentette, miszerént szeretne egyetérteni az egyházakkal, ha ezek megegyezhetnének abban, hogy egy képviselőbizottságot neveznének ki, a melylyel a minister a kinevezések ügyében megegyezhessék. Ezen állapotban jutott a kérdés a zsinat eleibe. Ezekhez még hozzá kell adnom, hogy a minister az orthodoxok követelésével szemben elhatározta, hogy jogát érvényesíti a theologiai karoknál éppen úgy, mint mint más karoknál s itt is alkalmazza azt a szabályt, hogy a ki rendes tanár akar lenni, legalább két évig legyen magántanár valamely karban. Ezért háborodtak fel az orthodoxok, mert nincs oly jeleltjök, a ki e feltételnek megfeleljen.

A Vigani zsinati gyűlésen hosszú, élénk vita volt a minister és egyházak joga felett való égetős kérdésben. A lapok nem közlöttek mindent, mert előre meg volt határozva, hogy a hirlapírók csak azon feltétel alatt bocsáttatnak az ülésekbe, hogy a vita részleteibe ne bocsátkozzanak. Mégis abból, a mit elmondottak, eléggé kitűnik, hogy a vita nem volt nyugodt. Végül a zsinat tagjai is különböző szem-

pontból fogták fel és nézték a kérdést. A mérsékeltek és békitők azt ajánlották, hogy értsenek egyet a szabadelvűekkel s hivjanak össze oly hivatalos közös zsinatot, mely csak közigazgatási kérdésekkel foglalkozzék, a milyen a jelenlegi is. A kik ezt az indítványt tették, gondosan kijelentették, miszerint nem arra gondolnak, hogy dogmatikai engedményeket tegyenek a szabadelvűeknek, hanem csak arra, hogy az állam és egyház közti kérdést megoldják. Ez semmiben sem érintette az orthodoxok hitvallását, a mi egészen a jövő zsinat tárgyául tartatott fenn.

Ezt az egyszerű, békitő indítványt az alkudni nem akarók elvetették, mert ez által megtagadnák az 1872-ben tartott dogmatikus zsinatot, de különösen azért, mert ez által a szabadelvűekkel való vitára alkalom nyílnék, a kikkel pedig többé nem akarnak vitatkozni. Végre is az intránsigensek vágták el az útját a szabadelvűekkel való kibékülésnek. A zsinatnak még szavazni kellett a magán-tanárok kinevezésének kérdése, az alapítványa és az államtanácshoz való felfolyamodás felett. Meg kell vallani, hogy a zsinatnak e különböző kérdésekben hozott határozatai nagyon sajátságosak; mikor olvassuk, úgy tetszik, hogy a zsinat maga érezte, hogy egészen tehetetlen arra, hogy valami hasznos dolgot műveljen, s a míg az egyház szabadelvű töredékével ki nem békül, semmit sem tehet; hogy maga mint hivatalos zsinat, nem hozhat oly határozatokat, melyek jogerősek legyenek a hivatalos egyházban, azaz egyesülten az állammal, és hogy ez utóbbi soha sem szentesitené oly gyűlés határozatát, melyet nem ismer el, s a mely csak mint magános testület határoz. Ez annyira igaz, hogy a fenn elésorolt kérdésekben a zsinat csak igennel és nemmel szavazott. A tanárok két évi ideiglenességét illetőleg azt határozta, hogy kérní fogja, hogy az alól a papok mentessenek fel; vagy hogy a minister tiz évi időhaladékot adjon, vagy hogy meghatározandó évi papi szolgálatot fogadjon el a két évi ideiglenesség helyett; a gyűlés egyszersmind alapot is szavazott meg az ideiglenesek számára. A határozat vége megsemmisíti az elejét. A magán-tanárok kinevezését illetőleg a zsinat azt állítja, hogy a Consistoriumnak kell a bemutatást tenni a ministerhez, s ezt tette hozzá: azonban a zsinati bizottság egyetértve egy oly bizottsággal, melyet a szabadelvű és orthodox egyházak fognak kinevezni, megteheti a bemutatást. Itt is a határozat vége ellenkezik az elejével; ez történt az államtanácshoz való fellebbezés kérdésében is; kezdetben fentartották, utóbb visszavonták. Szóval azokat a lényeges kérdéseket illetőleg, a melyekért a zsinatot idő előtt összehívták, a határozatok az ellenmondások egész sorát alkotják. Ez ugyan különös, de ha fontolóra vesszük a viszonyokat, azonnal átlátjuk, hogy nem lehetett másként. Az első dolog, a mit az orthodoxok nem vesznek tekintetbe, az, hogy ők nem alkotják az egyházat s csak egy részét teszik az egyháznak, még pedig oly egyháznak, mely törvényekkel van szabályozva s a mellett e törvények az államhoz kötik, s a mely törvényeket meg kell tartaniok, ha akarják, ha nem. Minden esetben, ha eszökbe jutna e törvényeket nem venni tekintetbe, az állam, mely az egész egyházzal a pártokra való

tekintet nélkül van kötelezettségben, azonnal jó útra térítené őket. Tehát az orthodoxok tetszés szerint határozhatnak akár mit, de nem áll hatalmokban, hogy határozataikat érvényesítsék. Éppen ezt fejezte ki Viganban a zsinat egyik tagja, mikor így nyilatkozott: „A hivatalos zsinatok szép ideje lejárt. Mig az állam és egyház külön válásának politikai kérdése megoldatlanul az egyház feje felett függött, a hivatalos zsinatokhoz ragaszkodtak, mint mentő deczkához, mint pallóhoz, melylyel át lehessen hidalni a közöt. De a különválás lehetősége két év óta eltűnt a politikai láthatárról. Mindenki meg van győződve, hogy az ócska concordatumos épület még sokáig fennáll; újból alkalmazkodnunk kell hozzá, ha nem akarunk belőle kilépni. Ebből következik, hogy a hivatalos kormányzás visszásságai egyre előfordulnak, s ha a mi zsinataink érzik, hogy meg vannak bénulva, mindenféle a hivatalos keretekbe ütköznek, a melyekben mozogniok kell a nélkül, hogy valamely tényleges határozat felől intézkedhetnének.“ Ez tiszta igazság, s egyszersmind magyarázata annak, hogy a vigani zsinatnak semmi következése sem volt.

— Sokat beszélnek arról a haladásról, melyet Franciaország 1870 óta az elemi tanítás terén tett. A külföldi sajtó igen helyesen jelezte azt a bámulatos átalakítást, mely a rendszerben végrehajtott és a bámulatos sikert, mely annak következése. Kevésbé vették észre a felsőbb oktatás haladását. Ez azért van, mert ennek újja szervezését később kezdték meg s kevés ideig szünetelt is, a mi megbocsátható is fontos ügyben. Azonban tíz év óta az oktatás ez ágában is komolyan munkálkodnak. Jelenleg Franciaországban a felsőbb oktatás teljes újja alakítása előtt állunk. Hogy erről meggyőződünk, egy tekintetre felismerjük, hogy minők a francia fakultások jelenleg összehasonlítva az 1870. évi viszonyokkal és a ki nem veszi észre, folyamodjék Liard urnak a felsőbb oktatás igazgatójának *Universités et Facultés* című érdekes könyvéhez. Ez a könyv egészen felölelvén a tárgyat, azt az előnyt is nyújtja, hogy nemcsak száraz statisztikai adatokat és történelmi exposét szolgáltat, hanem a bölcsész-tudós a nevelés és oktatás elméletét is adja bámulatos logikával az ember erkölcsi tökéletesülése és a nemzeti nagyság szempontjából. A könyv czime kimagyarázható a közvéleménynek Franciaországban azon áramlatából, mely ellentállhatatlanul szabad és független, de telyes egységet alkotó egyetemek szervezésére törekszik, valami olyan szervezetre, mely hasonlítana a mi középkori egyetemeinkhez, melyek közül némelyik méltó joggal nagy hírnévnek örvendett. Jelenleg csak különálló fakultásaink vannak, melyek nem is ismerik egymást, például jogi, orvosi stb. Mindenik saját specialis körébe zárkózik szakvizsgái céljából, a nélkül, hogy általános tudományos szellem uralkodnék a részletes fakultások felett s azokat solidaris egységgé fűzné össze. Mindenik fakultásnak megvan saját tanácsa, de a mely nem ismeri a szomszéd fakultását. Ezt a meglehetősen hiányos szervezetet első Napoleon akarta, a ki éppen nem szerette a szabadságot. Ezt a szervezetet akarják most teljesen megváltoztatni s a melyen az utóbbi időkben lényeges módosításokat is tettek. Mióta az oktatásban és a

fakultások szervezésében ezek a módosítások tétettek, kiváló eredmények észlelhetők, erre csak néhány ékesen szóló számot idézek. Így például a felsőbb oktatás költségvetése 1870-ben 4 millió frank volt, 1889-ben 12 millióra emelkedett. A tanszékek száma csaknem négyszer annyi, mint volt. A tanulók száma 9 ezer volt, most 17 ezer; a múlt évben Párisban csaknem kétezer idegen tanuló volt. A materialis viszonyok is változtak s ezzel a szellemi és erkölcsi viszonyok is hasonló átalakuláson mentek át. A változás azonban nem Párisban volt a feltünőbb, hanem a vidéki fakultásokban; s a fakultásoknak egyetemekké leendő átalakulása különösen ez utóbbiaknak ad élénk és termékenyítő lendületet. Szükséges némely részletekbe becsátkoznom, hogy megértessem az új szervezetet, melyre az új közoktatási minister, egy fiatal, értelmes, kezdeményezésekre készsleges ember törvényjavaslatot dolgozott ki, melyet bizonyosan meg fognak szavazni. Említém, hogy mindenik fakultásnak meg volt saját tanácsa, de ez semmi viszonyban sem volt a más fakultások tanácsaival. A fakultásoknak nem állott jogukban, hogy adományokat, vagy hagyományokat fogadjanak el s új tanszékeket alapítsanak; nem térhettek el korlátolt programjuktól a szoros szakvizsga okán. Az új szervezet szerint legalább a jogi, orvosi, nyelvészeti és real tudományok egyesített fakultásai egyetemet fognak alkotni, mely akkor lesz teljes, mikor a gyógyszerészeti és protestáns theologiai fakultások is ahoz csatoltatnak. A kath. theologiai fakultásokról nincs szó, mert ilyenek nem léteznek, s a papság nem is akarja, hogy legyenek. Az ily szervezett egyetemek élén fog állani az általános egyetemi tanács, mely a fakultások tanáraiból alakul. E mellett az egyetem jogi személy lesz, azaz adományokat és hagyományokat fogadhat el, hogy vagyont szerezhet s jövedelmeiről szabadon rendelkezhetik, akár taneszközei gyarapítására, akár új tanszékek állítására; a tanárokat mégis az állam fogja fizetni. Az egyetemi felsőbb tanács felelőssége és ellenőrzése mellett a fakultások teljesen függetlenek a tanítás ügyében. A programmnak két része lesz: egyik határozott s minden egyetemre kiterjed. a különböző szakvizsgák céljából; a másik rész szabad, annál fogva nagyon különböző lesz, a helyi szükséghez és az egyetemek pénzerejéhez képest. Mindenik egyetem saját nevében és felelősségére diplomákat állíthat ki. Sőt az egyetemeknek e szervezetében az egyes fakultásoknak jog adatik, hogy egymás közt egyesüljenek közös tanszékek felállítására, oly tanszékekére, melyeket a vidéknek, hol az egyetem lesz, az érdeke igényel. Ez az egyesülhetési tény elégsleges lesz arra, hogy a fakultások közt eddig létezett elszigeteltséget megszüntesse.

Azt hiszem, hogy a mit elmondottam, eléggé jelzi azt a haladást, mely nálunk a felsőbb oktatás ügyében kifejtett. Az utolsó lépés, melyet tenni akarnak, Bourgeois urnak, az új közoktatási minis-ternek szolgálánd dicséretére és dicsőségére; de mindenek felett a felső oktatás igazgatójának, Liard urnak a dicsősége, a ki az ügyet régóta alaposan tanulmányozta s annak útját elkészítette.

D. CHARRAUD.

LABORFALVI BERDE MÓZSA UJABB ALAPITVÁNYA.

Laborfalvi Berde Mózsa, egyházunk e kiváló férfia, ki jótékonyságainak sorozatát már régebb megkezdette, közelebbről újabb alapítványt tett a székelykereszturi gymnasium könyvtára számára. E ténye is mutatja egyháza iránti szeretetét, nemes és emelkedett gondolkozását, melylyel intézményeinket fejleszteni, erősíteni, a kor követelte szükségeik kielégítésében hathatósan gyámolítani kívánja. Tisztelet a kitünő férfiunak, ki magasabb czélokat tart szem előtt és hogy azoknak érdekét szívéen viseli, újabb meg újabb cselekedettel bizonyítja bé.

Itt közöljük az alapítvány-levelet:

TANULMÁNYI ALAPITVÁNY.

A székely-kereszturi Unitarium Gymnasiumban kezdetem tanulásomat és ehez engemet örök hála, szeretet és drága emlékek kötnek; de köt engemet kötelesség érzete is, mely ösztönöz arra, hogy érdekeit előmozditsam csekély erőmmel.

Ezen érzelmek vezéreltek engemet, midőn néhány évtől évenként 50, ötven — összesen pedig 390, háromszáz kilenczven forintot o. é. adtam a nevezett gymnasiumnak egy kis könyvtárocška alapítására oly czélból, hogy evvel a magyar irodalom termékeiből csak komoly, tudományos munkák szereztessenek, melyek képezzék alapját hoszszu idők folytán egy nagyobb könyvtárnak. A vásárlás megtörtént — azon összeg felvásároltatott már.

Ámde ezen évenkénti adományok állandó és biztos alapjául egy kis könyvtárnak nem szolgálhatnak, ez okból tehát mai napon, Septemb. 13. 1890. Sz.-Kereszturott a' Gymnasium Igazgatósága gyűlésében pénztárnok, Gombos Sámuel aa. kezére állandó, és maradandó alapítványul a' nevezett Gymnasium-részére letettem készpénzben 1000 egyezer frtot o. é. oly határozott czélból: hogy ennek évenkénti, rendszeren befolyandó kamatai, illetőleg jövedelmeiből mint eddig, ugy ezután is a magyar irodalom termékeiből csak komoly — tudományos munkák szereztessenek, és pedig első sorban az eredetiek, másod sorban a fordítások, és idegen termékek csak kivételesen.

Ezen 1000 forint o. é. képezi tehát, melyet ma fizettem, ama